ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 118, Temmuz 2021, s. 318-331

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.51610>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
1.06.2021

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
29.07.2021

Ruya BEYATLI

Selçuk üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
ruyakublay1122@gmail.com
Orcid:0000-0002-2413-9686

KERKÜKLÜ ŞAİR MUSTAFA ZİYA’NIN ESERLERİ VE ŞİİRLERİNİN ŞEKİL BİLGİSİ BAKIMINDAN İNCELENİŞİ

Öz

Öncelikle Kerkük, Irak Türkmenlerinin en önemli ve sembol şehridir. Tarihte “Kerhini” ve “Kerhine” adlarıyla anılmıştır. Irak’ın kuzey ve orta bölgeleri arasında yer alan zengin petrol rezervleri bulunmaktadır. 1960 yılına kadar şehrin %90’ı Irak Türkmenlerinden oluşmaktaydı. Ayrıca 1976 yılında Araplaştırma politikası sonucu şehrin adı el-Tamim olarak değiştirilmiştir. 1960 yılına kadar şehrin %95’ini Türkmenler oluştururken bu oran Araplaştırma politikaları sonucu %60’lara düşmüştür. Türkmen şairi Mustafa Ziya, böyle bir coğrafyada yeşerdi ve yaşadığı dönemde yazdığı şiirlerle, Türkmenlere yol gösterici oldu. Şiir ve yazılarında toplumun nasıl olması gerektiğini ortaya koydu. Mustafa Ziya eserlerinde hikmet, çalışkanlık ile birlikte milli konuları işledi. Bu çalışmada Irak Türkmen edebiyatında dikkatleri çekerek Mustafa Ziya’nın eserlerinin Türkiye Türkçesine aktarılmasına ve onun şahsiyetinin tanıtılmasına çalışılmıştır. Çalışmada, Mustafa Ziya’nın biyografik hayatına, eserlerine ve şiirlerinin şekil bilgisi bakımından incelişine yer verilmiştir. Bizler Irak Türkmen edebiyatını, tarihini ve medeniyetini Türkiye’de tanıtabildiğimiz ölçüde, Irak coğrafyasındaki Türkmenlerin ve şehirlerinin de Türkiye’nin manevi bir parçası olduğunu ortaya koymuş oluruz.

Anahtar kelimeler : Kerkük ,Irak, Türkmen, Mustafa Ziya

ANALYSIS OF THE WORK AND POEMS OF KIRKUK POET MUSTAFA ZİYA IN TERMS OF MORPHOLOGY

Abstract

First of all, Kirkuk is the most important and symbolic city of Iraqi Turkmen. It has been known as "Kerhini" and "Kerhine" in history. It is located between the northern and central regions of Iraq. It has rich oil reserves. Until 1960, 90% of the city was composed of Iraqi Turkmen. In addition, the name of the city was changed as al-Tamim in 1976 as a result of the Arabization policy. While Turkmen constituted 95% of the city until 1960, this rate decreased to 60% as a result of Arabization policies. The Turkmen poet Mustafa Ziya grew up in this geographical zone and acted as a guide for the Turkmen people with the poems and rudiments he wrote during his lifetime. He set forth his ideas for how society should be in his poems. Mustafa Ziya handled national concerns with wisdom, diligence, compassion and fraternity in his works. Object of this study is to translate Rashid Ali Dakuklu's piece called the into contemporary Turkey Turkish while emphasizing Iraqi Turkmen literature and familiarise readers with his personality. Study covers the biographical information concerning Mustafa Ziya, his works and the writings about him. In addition to this, the poems found in his piece are classified according to their subject matters. Turkmen population living in Iraqi geography and their cities can be regarded as spiritual component of Turkey as long as we introduce Iraqi Turkmen literature, history and civilization in Turkey.

Keywords: Kirkuk, Iraq, Turkmen, Mustafa Ziya

GİRİŞ

Irak Türkmen Edebiyatı

Irak'ta Türk iktidarı fiilen 1055 yılında kendini hissettirmiş ve 1918 yılında da sona ermiştir. Yani, Irak'ta Türk hakimiyeti tam 863 yıl kesintisiz devam etmiştir denilebilir. Bu süre içerisinde Türkler Kerkük'e şu zaman diliminde yerleştiler demek herhalde doğru olmaz. Çünkü, bu iktidarlara her ne kadar hepsi Türk ve çoğu birbirine sıhrî olarak da akraba ise, her Türk devleti iktidar zamanında kendi tebaasını getirip yerleştirmiştir. Onun içindir ki, bugün Irak'ta ve özellikle de Kerkük'te yaşayan Türkleri, bu 863 yıllık süre içerisinde farklı tarihlerde yerleşen Türkler olarak görmek gerekir. (Nakip, 2007, 2. 36).

Birinci dönem Oğuz Türklerinin Irak bölgesi ile ön temaslarını sağlayan ilk göçlerdir. Bu dönem Türk askerlerinin İslam ordularında görev almak üzere ilk gelişlerini de kapsamaktadır. İkinci dönem, Selçuklular zamanında Oğuz Türklerinin fiilî yerleşmelerinin gerçekleştiği ve Irak'ta ebedî olarak yerleşmelerini sağlaması bakımından en önemli dönemlerden biridir. Üçüncü dönem ise, yeni Türk dalgalarının Osmanlı zamanında Irak'a gelmeleri ile Irak'taki Türklerin desteklenmeleri ve nüfus bakımından beslenmelerini sağlamıştır. (Hürmüzlü, 1994, s. 20).

Bugün Irak'ta Türkler, kuzeybatıdan uzanan bölge üzerinde yayılmaktadır. Bu bölge Musul'da Telafer'den başlayarak Kerkük'e bağlı Mendeli'ye kadar olan alanı kapsamaktadır.

Osmanlı döneminde başta Nesimî, Fuzulî Bağdatlı Ruhî gibi pek çok büyük Türk şairini yetiştiren bu ülkede Türk yazı dili geleneği çok köklü bir geçmişe sahiptir. Anadolu'da teşekkül eden edebî dilin Irak'ta da etkili olduğu bu dönemi Irak Türkmen Edebiyatı için Osmanlı Türkçesi dönemi olarak kabul etmek yerinde olur. Irak'ın bağımsızlığını kazandığı 1920'li yıllarından sonra ise Irak Türkmen edebiyatı bir azınlık edebiyatına dönüşmüştür.

Krallığın devrildiği 1958'den itibaren Türkçe edebiyatı ve yayın çalışmaları baskı altına alınmıştır. Bu dönemde Türkmen yazar ve şairleri takibata ve katliama maruz kalmıştır. Bu baskıcı uygulamalar, günümüzde el değiştirmekle birlikte hala devam etmektedir. Irak Türkmen edebî dili her şeye rağmen Türkiye Türkçesine bağlı olmaya devam etmiştir. (Özkan, 2011, s. 3-9).

Süregelen zaman içinde Irak Türkmen edebiyatında edebî türlerden en çok kullanılan ve önem verilen tür şiir olmuştur. Şairlerin şiir vasıtasıyla sevinç, coşku üzüntü, keder gibi duygu ve düşüncelerini daha kolay ve bir o kadar derin bir şekilde dile getirebilmelerini bunun sebebi olarak görebiliriz. Böylece şiir, diğer türlere göre daha ağır basarak en çok gelişen ve ilerleyen edebî tür olmuştur.

İlk dönem Türkmen şiirinde şairler, Divan edebiyatının aruz ölçüsünü dar bir çerçeve içerisinde kullanılmışsa da şairlerin büyük çoğunluğu, hece ölçüsünü başarılı bir şekilde şiirlerine uygulamışlardır. Yine bu dönemde Türkmen edebiyatı büyük bir gelişme kaydetmiş, birçok şair bu alanda ün salmıştır. Hatta manzum hikayeler, bu devrede geniş bir şekilde yaygınlaşmıştır. Eskiden anonim sayılan bu hoyratların zamanla yazarları belli olmuştur. Serbest şiir ortaya çıkmış, kısa bir müddet zarfında büyük bir patlak vererek ilerlemiştir. Bu kısım şairler, şiirlerinde zor ve ağır bir dil kullanmışsa da şairlerin ezici çoğunluğu halkın anlayabileceğine yakın bir dil kullanmıştır. Bu şekilde Türkmen şiiri, kendine özleşecek zemin hazırlamıştır. Zamanla kendine yeni atılımlar ve gelişme ortamları oluşturan Türkmen şiiri, son zamanlarda Türkiye Türkçesini esas alan bir üslup ve söyleyiş özelliklerine bağlanmaya çalışmaktadır.

Şairler, zaman zaman sözlü geleneğin unsurlarından yararlanmakta, özellikle şiirde eski tarzın üzerinde yeni bir temel oluşturulmaya çalışmaktadır. Halk dili ve şekil özellikleri bakımından aralarında pek çok ortak yanlar bulunmakla birlikte dikkatli bir inceleme yapıldığında Kerkük ve yöresindeki halk dilinin kendine özgü birçok özellikleri olduğu görülür. Kuzeyden güneye uzanan Kıpçak dil unsurları bu ortaklığı sağlayan başlıca etkidir. Aynı dil özelliklerini Tebriz'de, Van'da, Bitlis'te, Diyarbakır'da Urfa'da görmek bir tesadüf değildir.

Bugün halk dili ve yazı dili olarak iki koldan varlığını sürdüren Irak Türkmenlerinin Türkçesi hiç şüphesiz eski yerli Kerkük şivesine dayanır. (Beyat, 1979, s.45-46).

Mustafa Ziya'nın Gene Hayatı

Muhammed Enver oğlu Mustafa Ziya, 1959 yılında Kerkük'te Kale mahallesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Kerkük'te tamamladı. Yüksek öğrenimini ise Süleymaniye Üniversitesi'ne bağlı Jeoloji bölümünde yaptı. Yüksek lisans eğitimini Musul Üniversitesi'nde tamamladı. Bir süre Musul yakınlarında bulunan Müessesetü'l-kibrit'de çalıştı. Mustafa Ziya'nın edebiyat hayatı çok genç yaşlarda başladı. Türkçeyi kendi çevresi ailesi ve yakınlarından aldığı özel derslerle öğrenmeye çalıştı. Sürekli çalışması ve yazması ile kısa zamanda Türkçeyi kullanmaktaki ustalığı ortaya çıktı. Bu husustaki şaşırtıcı yeteneği,

edebiyat çevrelerinde ilgi çekmeye başladı. Sağlam dili ve akıcı anlatımıyla, güzel ve sevimli mısralar ortaya koydu. Aynı başarıyı, daha sonra yazdığı nesirlerde de gösterdi. İlk şiir kitabı yayımlandığı zaman, henüz 14 yaşında idi.

(Küzeci, 2007, s. 379).

Türkmen edebiyatına değerli eserler veren Mustafa Ziya, çalışkan ve verimli bir edebiyatçı olarak, çağdaş Türkmen edebiyatçıları arasında önde gelen bir isim oldu 1997-2003 yıllarında Irak Türkmen cephesi Türkiye Temsilciliği yaptı. 2005 yılında tekrar ITC'nin Dış İlişkiler Sorumlusu görevine getirildi.

Jeofizik doktoru olan Mustafa Ziya, Mişrak kükürt işletmesi bölüm başkanlığı ve Yozgat Üniversitesi Mühendislik Fakültesinde öğretim üyeliği yapmıştır. Küçük yaşlarından itibaren edebiyata ilgi duymaya başlamış, 13 yaşındayken 1973 yılında "Altın Çiçek" adlı ilk şiir kitabını yayınlamıştır. Daha sonra 1976 yılında "Koşuklar" 1988 yılında ise "Hoyratlar ve Bayatılar" adlı kitapları basılmıştır. "Kardeşlik Dergisi" ve Yurt Gazetesi'nde birçok şiir, hikâye ve edebi yazıları yayınlamıştır. Türkiye ve Azerbaycan'da yayınlanan şiir ve edebi yazıları bulunmaktadır.

İyi derecede Arapça ve İngilizce bilen Ziya, 2004 yılında "Şeytan Ekseninde Döngü" adlı kitabı İngilizceden Türkçeye çevirmiştir. Çeşitli dillerde onlarca edebi yazı ve siyasi makaleleri bulunmaktadır. Şair, yazar, Edebiyatçı, strateji uzmanı ve araştırmacı Mustafa Ziya, Erbil'de Türkmeneli Radyo ve Televizyon Genel Müdürlüğü, Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilciliği, Global Strateji Enstitüsü akademik danışmanlığı, Türkmeneli Kültür Merkezi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. Irak, Türkiye ve Azerbaycan Edebiyatçıları ve Yazarlar görevlerinde bulunmuştur. Irak, Türkiye ve Azerbaycan Edebiyatçıları ve Yazarlar Birliği üyesidir. (Ziya, 2017, s. 5).

Mustafa Ziya'nın Eserleri

Türkmen edebiyatına değerli eserler veren Mustafa Ziya, çalışkan ve verimli bir edebiyatçı olarak, çağdaş Türkmen edebiyatçıları arasında önde gelen bir isim oldu.

Şiirleri zaman zaman Irak'ta yayın yapan "Kardışlık", "Fener", "Türkmeneli", "Yurt", "Birlik Sesi" gibi gazete ve dergilerde yayınlandı.

Mustafa Ziya, Irak'ta olduğu dönemlerde, Irak'ın içinde bulunduğu kaos ortamında yoğun siyasi mücadeleden dolayı; Türkiye yıllarında da Türkmeneli'nin problemleri ile mücadeleye devam etmesinden dolayı şiirlerini kitap haline getirme zamanı pek bulamadı. Ancak farklı edebî dergilerde şiirlerini yayımlamaya devam etmiştir. Bu dönem şiirlerine, aşk teması yanı sıra, Saddam Rejimi'nden uzakta olduğu için siyasi ve millî temalar damgasını vurmuş, özellikle sembolizmden uzaklaşmıştır.

"Türkmen'dir aşkımız, Türkçe konuşur,

Tarih, yüklendiği yükçe konuşur.

İnsanlar sussa da toprak dil açar,

Kılıçça söyleşir, okça konuşur..."

- Altın Çiçek, Şairin ilk şiir kitabı sayılmaktadır , Kerkük, 1973 .

- Gönül Parçaları, Şairin bu kitabı serbest şiir türünü kapsamaktadır, Bağdat, 1976.
- Koşuklar, Şairin bu kitabında tam 46 serbest ve kafiyeli şiir bulunmaktadır, Bağdat, 1998.
- Hoyratlar ve Bayatlılar, (Ali Bender ile ortak çalışma, Edebî analiz), Bağdat, 1998.
- Şeytan Ekseninde Döngü, (İngilizce Çeviri), İstanbul, 2004.
- Kerkük Sevdalısı Gazanfer Paşayev, (Şemsettin Küzeci ile ortak çalışma, Biyografi), Ankara, 2017.
- Balam Kerkük: Şairin vatanına Kerkük'e olan özlemi ve sevgisi üzerine yazılmış şiirleridir , Ankara, 2017
- Ata Terzibaşı'nın Edebî Yazıları, (Şemsettin Küzeci ile ortak çalışma, Derleme), Ankara, 2018.
- Mustafa Ziya'nın Küçük Not Defterinden Şiirler, Defteri Eser genel olarak Mustafa Ziya'nın aşk temalı şiirlerinden oluşmaktadır , Ankara, 2020

Mustafa Ziya'nın Eserlerinin kısaca açılımı

Altın Çiçek

İlk kitabını çocuk yaşta 1973 yılında Türkmen kültür ve sanat dünyasına kazandıran edebiyat dünyasında yankılar uyandıran Mustafa Ziya'nın bugüne kadar çıkarmış olduğu eserler şunlardır: Mustafa Ziya, “*Altın Çiçek*” adlı ilk şiir kitabını 1973 yılında yayınlanırken henüz daha 14 yaşlarında idi. Bu kitaptaki şiirler, o yaştaki bir gencin hayat ve toplumla ilgili felsefi bakışını yansıtmaktadır. Şiirler, hem hece ölçüsünde hem de serbest ölçüde yazılmıştır. Mustafa Ziya, ilk kitabının yayınlanmasından itibaren Arif Nihat Asya, Ümit Yaşar Oğuzcan, Fazıl Hüsni Dağlarca, Yahya Kemal gibi şairleri okumuş ve onlardan etkilenmiş; yeni ve çağdaş Türk edebiyatı başta olmak üzere çağdaş Arap ve Dünya edebiyatlarını da takip etmeye başlamıştır.(Ziya, 1973).

Gönül Parçaları

1976 yılında yayımlanan “*Gönül Parçaları*” adlı şiir kitabı sadece serbest şiirlerden oluşmuş ve çağdaş edebiyatın etkisini taşımıştır.(Ziya, 1976)

Koşuklar

1980 yılında çıkardığı “*Koşuklar*” adlı kitabı ise serbest şiir ağırlıklıdır. Bu eserinde Dünya edebiyatının edebî ve fikri akımlarının etkisinde kalmıştır. Şiir portrelerinin yaygın olduğu bu kitapla Ziya'nın kendi özel üslubunun artık yerleştiği ve ardından gelecek şiirlerinde de bunun etkili olacağı görülmektedir. Mustafa Ziya, edebî hayatına hakim olacak şiir anlayışını bu kitaptaki şu şiiriyle aktarmaktadır: (Ziya, 1988).

“Bir şiire ihtiyacım var

Yazılmasın kâğıda

*Elde tutulmasın bir gül koxusu kimin
Vasfolunmasın
Düşsün çöllere kavurulsun
Yel dağıda dağıda*

*Lanetlenmiş ocağ kimin
Her mısra'ı bin harfe parçalansın
Dağılsın tapmasın konacağ bir dal
Su kimin arxtan arxa çaşalsın”*

Balam Kerkük

2017 yılında Ziya'nın yayımladığı “*Balam Kerkük*” adlı 4. şiir kitabında Mustafa Ziya'nın 17 yıl boyunca yazmış olduğu şiirlerden seçilmiş bir demettir. Bu kitapta şairin üslubunun sadeliğe doğru geliştiğini görüyoruz. Kelime seçiminde daha özen gösterildiği, günlük dile yakın bir tarzda ifadeler içerdiği açıkça görülüyor. Yine bu eserde şairin daha fazla iç dünyasını yansıttığı görülebilir. (Ziya, 2016).

“Ben seni seviyorum

Sade ve düpedüz

Adını koymadığım bir aşk

Alabildiğine”

“Yıldızlar, güneşe dese de sabret,

Çorak toprak gibi çatırdar tenim.

Acı, keder, ıstırap, şevk ve hasret,

Tarif edilmez bir renk. İşte benim!”

Mustafa Ziya, Balam Kerkük'te vatanseverliği tema alan şiirlerinde, Kerkük'ten uzak kalışını ve duyduğu hasreti açıkça işlenmiştir. Şiirlerde Türkmeneli bölgesinin yörelerine sıkça işaret etmiş ve yöresel motifleri işlenmiştir. Şiirlerinde yerel sembollere sıkça rastlanılmaktadır. Türkmenlerin karşılaştığı facialar ise yöredeki “*yas tutma*” hissini yansıtabilmek için genelde yerli ağızla ifade edilmiştir.

“Sen gideni il oldu

Yanan ocağ kül oldu

Kabriy üste gül oldu

Adıya kurban balam”

“Elli ildi yığlsan

*Bir kax ayağa
Şehitler köçtü bu torpağtan
Bu torpaşlar savıdı sevgini itirdi
Kaldı doyağa”*

Balam Kerkük, geniş bir zaman yelpazesini kapsamaktadır. Eserde zamanla ümitlerin yerini karamsarlığın aldığını görmek mümkündür. Eserde şairin kendisiyle bir hasbıhal yaşadığı dikkatlerden kaçmamaktadır.

*“Ömür ilerlerken hayat gerilir
Yeryüzü daralır seccade olur
Ellerine bir pusula verilir
Gökyüzü açılır yol cadde olur”*

Şahadet kavramına şiirlerinde özel bir yer ayıran Mustafa Ziya, 1959 Kerkük Katliamı başta olmak üzere Türkmenlerin yaşadıkları katliamları şiirine konu edinir. Katliamlar aklına geldikçe hüznlenir, duygularını söze döker. Arkadaşlarının şahadetleri Mustafa Ziya'nın vicdanında geniş bir yer almıştır ki; Kerkük Katliamının her yıl dönümüne bir şiir yazmayı gelenek haline getirmiştir. İşte Balam Kerkük'ten hüzn dolu birkaç dize:

*“Yıl bin dokuz yüz elli dokuz,
Günlerden Temmuz'un on dördü,
Bir bayram sabahı,
Kerkük sokaklarında
Öldürdüler beni vahşice...”*

*“Elli ildi yığlısan,
Bir kax ayağa,
Şehitler köçtü bu torpaxtan,
Bu torpağ savıdı, sevgini itirdi,
Kaldı doyağa...”*

*“Cennetin kapıları Kerkük'üme açılır
Daha kaç Temmuzum var bu yürek kavrulacak
Altın kalpli başaklar bu aylarda biçilir
Toprağa kavuşarak bu hasret biter ancak”*

Mustafa Ziya'nın kitaplarına almadığı toplumu derinden sarsan ve onlarca aydın insanın katledildiği Temmuz 1959 katliamı için yazdığı şiirlerinden birkaç tanesi:

“Katliam yapalım diyorlar,
İki de bir
Biçiyorlar başak başak,
Çok garip bir çelişki,
Ölerek cennette yaşamak,
Çok acı bir kader,
Bilerek Kerkük'te yaşamak...”

“Bugün on dört Temmuz, lanet olası,
Bu gün on dört Temmuz, kahr olduğum gün.
Gökte sedalanır şehit salası,
Kalbimden altmış yara aldığım gün...”

“Bugün 14 Temmuz yas mı tutalım?
Ağutlar söyleyip pas mı tutalım?
İsyân mı edelim, söz mü tutalım?
Yol gösterir mi gözyaşı selleri?”

Mustafa Ziya'nın Küçük Not Defterinden Şiirler

Mustafa Ziya'nın son kitabı Ankara'da 2020 yılında “Mustafa Ziya'nın Küçük Not Defterinden Şiirler” adı ile kültür hayatımıza kazandırıldı. Not defteri hacminde yayımlanan bu kitap, “sana dair haşiyeler”, “yaşama dair haşiyeler” ve “büyük not defterinden alıntılar” başlıkları altında üç bölümden ibarettir. Eser genel olarak Mustafa Ziya'nın aşk temalı şiirlerinden oluşmaktadır. Ancak, Ziya'nın son yıllardaki şiirlerine ve kitabın dışında yayımlanan şiirlerine bakıldığında aşkı vatan, millet, sevgili gibi kavramlardan arındırarak veya bu kavramları birbirine karıştırarak süflilik gibi soyut bir kavram yaratmaya çalıştığını ve bir şekilde ilahi aşka yöneldiğini görüyoruz. (Ziya, 2020).

“Zaman bir dehlizmiş, hayat bir tezgâh,
Sevgi imtihanmış, nefretse mubah,
Bitti sandıkların birer girizgâh,
Yeni bir sefere, yeni bir yola...”

“Yüz çevirdim güzelden bir güzele,
Parçalandım, kapıldım kutsal sele,
Bu dünyada sana gelmesem bile,
Rüyalarda senin izini sürdüm...”

Genel olarak Mustafa Ziya, şiirlerini kısa tutmaya çalışmıştır. Kendisine sorulduğunda “Yukarıdan ilham bu kadar geliyor. Bir cimrilik var kısmetimde sanırım.”

dese de aslında bunu üç nedene bağlamak mümkündür. Birincisi, diğer Türkmen şairlerden farklı olarak hiç hoyrat yazmamış, fakat hoyratların yapısı hakkında uzun incelemeler yayınlamış olan Ziya'nın hoyrat türüne hayranlığıdır. İkinci neden ise, özellikle yetmişli yıllarda Arap şiirinde yaygınlaşan “çok kısa şiirler” yazma anlayışından etkilenmesi olabilir; üçüncüsü ise, şairin akademisyen olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda 2020 yılında “Mustafa Ziya'nın Küçük Not Defterinden Şiirler” adı ile bastırdığı beşinci şiir kitabını çok kısa şiirlerine tahsis etmiştir.

*“Alfabe öğretiler bana,
Kâğıtları, geleceği karalamak için,
Yoksa edebiyattan, yazıdan
Ne anlarım şiirden...”*

ŞİİRLERİNİN ŞEKİL BİLGİSİ BAKIMINDAN İNCELENİŞİ

Mustafa Ziya'nın şiirleri şekil bakımından incelendiği zaman geleneksel şiire bağlı çağdaş Türkmen şairlerinden ayrılmaktadır. Ziya, ne divan şiiri geleneğine ne de halk şiiri geleneğine bağlıdır. Bu geleneği yıkan bir şairdir. Şiirlerinin büyük bir bölümünü serbest ölçü ile oluşturan Mustafa Ziya ahenk unsurlarını duygu zenginliği ile sağlamıştır.

Son dönem şiirlerinde hece ölçülü ve kafiyeli şiirler de yazdığını görmekteyiz. Şiirlerinde kullandığı dil halkın kullandığı konuşma dilidir. Sanatını toplum yararına kullanarak halkını aydınlatmayı amaç edinen şair sanatlı söyleyişlerden de oldukça kaçınmıştır. Bu anlayışını dinî temalı şiirlerinde de görüyoruz. Arapçanın ağırlıklı olarak konuşulduğu bir toplumda Türkçeyi yaşamaya ve yaşatmaya gayret etmiş olan Mustafa Ziya bu yönü ile de çağdaşlarından ayrılmaktadır.

Ziya, bir dava adamı olduğu için şiirlerinde farklı nazım şekillerine pek itibar etmemiştir. Bazı şiirlerinde hoyrat yazmadığı halde hoyrat nazım şeklinin ağır bastığını görüyoruz. Ziya'nın şiirlerinin bir özelliği de az sözle çok duygu ve düşünce ifade etmesidir.

Mustafa Ziya'nın Şiirlerinde Ölçü (Vezin)

Mustafa Ziya, çoğunlukla serbest ölçüde şiirler yazan bir şairdir. Son dönem hece ölçüsüne yöneldiği görülmektedir. Aruz ölçüsü ile de şiir denemeleri vardır. Yahya Kemal Beyatlı'nın “Mohaç Türküsü” adlı şiirine yazdığı “Ocaklama” adlı şiiri aruz vezniyle yazmıştır. Mustafa Ziya, hece ölçüsü ile yazdığı şiirlerinde hece ölçüsünün çoğunlukla 7, 8, 11, 14'lü hece kalıplarını kullandığını görüyoruz. Şiirlerindeki hece ölçüsüne örnekler:

Hece Ölçüsü

Kim

İs te mem / sen den gü lüş	(3+4)
Gö nül den / çık ma dık ça	(3+4)
Göñ lü me / ak ma dık ça	(3+4)

Dün ya so ğuk / қа ra kış (4+3)

Gel, kı zın / қu ca ğım da (3+4)

(7'li hece ölçüsü, bazı mısralar 4+3, bazıları da 3+4 hece kalıpları ile yazılmış)

Aruz Ölçüsü

Ocaklama

Biz dik o / O cak ak şa / mı seh pâ ya / çı kan lar

Biz dik o / sa bah â te / ş-i Gür gü r'ü / ya kan lar

- - ./. - - ./. - - . / . - -

Me' û lü / Me fâ î lü / Me fâ î lü / Fe û lün

Mustafa Ziya'nın Şiirlerinde Kafiye

Mustafa Ziya'nın geleneksel şiir anlayışı içinde az da olsa yazdığı şiirlerinde bir ahenk unsuru olarak kafiyeyle söyleyişlerin öne çıktığını görüyoruz. Kafiye'nin her çeşidini ve redifi şiirlerinde ustalıkla kullanmıştır. Türkmeneli'nde hoyrat temel nazım şekillerinden biridir. Hoyratta cinaslı söyleyişler esastır. Böyle bir ortamda yetişen Mustafa Ziya'da cinaslı kafiye pek rastlamıyoruz.

Kafiye şeması olarak çoğunlukla düz kafiye'yi tercih etmiştir. Bazen de çapraz kafiye'ye de rastlıyoruz. Şiirlerinde ana kafiye'yi kullanmaya da özen göstermiştir. Mustafa Ziya'nın şiirlerinde kullandığı kafiye şemasına ve kafiye çeşitlerine örnekler:

Çapraz Kafiye:

(abab),(cdcd) şeklinde kafiyeleşme

Gözyaşları

Ne zamânlar içim coşup taşârsa, **a**

Aķarsıñ titreyip dalğanarak, **b**

Irmâķ, yaz günü sıcakdan coşarsa, **a**

Olamaz damarların ķadar sıcak. **b**

Aķ, naşıl istersen ķalma gözümde, **c**

Gözüm açılsın dünyayı göreyim. **d**

Zamân çizgilerini çiz yüzümde, e
Oña şaşkın şaşkın bakıp durayım. d

Çekil gözlerimin önünden ak, ak, e
Ben de göreyim o parlak güneşi. f
Bırak hür yaşayayım, beni bırak, e
Beni bağlayamazsın ey gözyaşı. f

Düz Kafiye:

1. (aaaa) 2. (aabb), (ccdd) 3. (aaab), (cccb) 4. (aaxa), (bbxb) şeklinde kafiyeleniş

Birlik

Arkadaşlar bir araya toplanır gelir, a
Toplanınca yol bir olur ve birlik olur. a
Kendini üstün şayanlar geride kalır, a
O er topluma yaramaz gurura dalır. a

Sarmal Kafiye:

(abba) şeklinde kafiyeleniş

Kim

İstemem senden gülüş a
Göñülden çıkmadıkça b
Göñlüme akmadıkça b
Dünya soğuk kar kış a

Gel, kızın kucağında c
Dudağın dudağında c

Bakışların ne bakış a
Yıpratıyor insanı d
Eziyor miskin beni d

Gözlerine bu gülüş

a

Mustafa Ziya'nın Şiirlerinde Kafiye Çeşitleri

Yarım Kafiye

Kerkük

Sana geldim kalbimdeki ateş le

-ş yarım kafiye, **-le,-la** redif

Hoyratınla söndür bu ateş imi

-ş yarım kafiye, **-imi,-ımı** redif

Sana geldim gözlerim dolu yaş la

Sil kucakla avut okşa baş ımı

Tam Kafiye

Kerkük

Dört duvarın ceset mi örülüdür

-et tam kafiye, **-mi örülüdür** redif

Ya gök kubben hasret mi örülüdür

Aramızda bir set mi örülüdür

Sende yaşayamıyorum düş ümü

Sen olmasan yer gök bana dar gelir

-ar tam kafiye, **gelir** redif

Bir avuç soğumuş kül kadar gelir

Senden uzak kalmak bana ar gelir

Zehirler ruhumu suyum aş ımı

Zengin Kafiye

Desem

Ben sana taptıysam bu gazap neden

-zap zengin kafiye, **-neden** redif

Bu zehir nedendir bu kezzap neden

Her gün bana verdiğin azap neden

Yoksa şeytanıma uydun mu desem

Ana kafiye

Bir şiirde bir plan dâhilinde tekrarlanan kafiyelerdir. Mustafa Ziya'nın "Kerkük" "adlı

şiirinde, birinci dördlüğün 2. ve 4. mısraları ile her dördlüğün son mısrası birbirleri ile kafiyelidir. (abab, cccb, dddb, eeeb, fffb) “b” birbirleri ile kafiyelidir.

Kerkük

Sana geldim kalbimdeki ateşle **a**
Hoyratınla söndür bu ateşimi **b** - ş yarım kafiye, -imi redif
Sana geldim gözlerim dolu yaşla **a**
Sil kucakla avut okşa başımı **b** - ş yarım kafiye, -ımı redif

Göster mezarını şehit dayımın **c**
Göster yıldızını gökte ayımın **c**
Ver taşını yıkılmış sarayımın **c**
Yüreğimde taşıyayım taşımı **b** - ş yarım kafiye, -ımı redif

Dört duvarın ceset mi örülüdür **d**
Ya gök kubben hasret mi örülüdür **d**
Aramızda bir set mi örülüdür **d**
Sende yaşayamıyorum düşümü **b** - ş yarım kafiye, -ümü redif

Sen olmasan yer gök bana dar gelir **e**
Bir avuç soğumuş kül kadar gelir **e**
Senden uzak kalmak bana ar gelir **e**
Zehirler ruhumu suyum aşımı **b** - ş yarım kafiye, -ımı redif

Demiştım ya canımı iste Kerkük **f**
Onu bahşet bir eşe dosta Kerkük **f**
Sana geldim omuzlar üste Kerkük **f**
Aç toprağını kucakla na'sımı **b** - ş yarım kafiye, -ımı redif

SONUÇ

Irak Türkmenleri arasında yüz yıldan bu yana kültür ve edebiyatımızı yüceltmek için yaşadıkları uzun yıllarda durmadan çaba gösteren yüksek fikir adamlarımızdan birçok sayıda

tarihçi, araştırmacı, şair ve bilge yazarların vücuda getirdiği kültür ve edebiyat, göz kamaştırıcıdır. Irak Türklerinin Millî Şairi Mustafa Ziya şiirlerini her zaman bağlı olduğu gelenekler çerçevesinde yazmış, her kelime ve her cümlesinde toplumuna kopmaz bağlarla bağlanmıştır. Kullandığı üslupta halk diline yakınlık, açık ve anlaşılır bir tarz görülür. Halkına en içten sözleriyle ve onların diliyle hitap eder. Ziya'nın yazdığı her mısradan taşan özlem, sevgi, bağlılık, umut, keder vb duyguları her okuyucunun gönlüne rahatlıkla sızar.

Ziya şiirlerinde vatan, millet ve anadili sevgisi, kardeşlik, Allah aşkı, dine bağlılık, toplumsal öğütler, sevdiğine duyduğu sevgi ve özlem, doğruluk- dürüstlük vb. Konulara bolca yer vermiştir.

Ziya şiirlerinde millete her yönden doğru yolu göstermeyi amaçlamaktadır böylelikle dörtlülere derin anlamlar sığdırarak milletini yüreklendirmiş, önlerinde sağlam yollar açmaya çalışmıştır. Mustafa Ziya'nın şiir tarzındaki parlak ve değerli eserleri, her bir yazarın olduğu gibi bizim de makalemizde bir değer sağlamıştır. Ziya'nın bu alanda bıraktığı ölmez eserler, gittikçe daha geniş bir şekilde derinleşecek ve gelecek kuşaklar için arkası kesilmez kaynaklar olacaktır.

Irak Türkmen edebiyatında, özellikle Çağdaş Irak Türkmen edebiyatında, makalemize konu edindiğimiz Mustafa Ziya'dan başka nice şair ve sanatçılarımız vardır her biri birkaç makale çalışmasına konu olacak kadar bilgi donanımına sahiptirler.

KAYNAKÇA

Beyat, F.M, (1979), 1958-1968 Arasında Irak'ta Türkmen Edebiyatı, Kardeşlik.

Hürmüzlü, Erşat, (1994), Irak Türkleri, Irak Milli Türkmen Partisi Enformasyon Bürosu Yayınları, Ankara.

Küzeci, Şemsettin, (2007), Kerkük Şairleri, Dünya Genç Türk Yazarlar Birliği, Ankara.

Nakip, M, (2007), Kerkük'ün Kimliği, Bilgi Yayınları, Ankara.

Özkan, N, (2011), Irak Türk Edebî Dilinin Tarihî Gelişimi, Kardeşlik.

Ziya, Mustafa, (1973), Altın Çiçek, Kerkük Cumhuriyet yayınları, Kerkük.

Ziya, Mustafa, (1976), Gönül Parçaları, Kültür Yayınları, Bağdat.

Ziya, Mustafa, (1988), Kuşaklar, Kültür Yayınları, Bağdat.

Ziya , Mustafa, (2016), Balam Kerkük, Kültür Yayınları, Ankara.

Ziya, Mustafa, (2020), Mustafa Ziya'nın Küçük Not Defterinden Şiirler, Ankara.